La història de la innovació i la revolta. Entrevista amb Jacques Le Goff

Josef Tancer

JOSEF TANCER: A pesar del teló d'acer, l'Ecole des Hautes Études en Sciences Sociales (EHESS), on vostè ha treballat durant molts anys, tractava de comunicar-se amb els estats de l'Europa de l'Est. Les obres dels historiadors dels *Annales* influïren en gran mesura en la historiografia polonesa i hongaresa. Quins eren els vostres contactes amb els col·legues de Txecoslovàquia quan hi vau fer una estada després de la Segona Guerra Mundial?

JACQUES LE GOFF: Fernand Braudel, que era president de la VI Secció, Sciences Économiques et Sociales de l'Ecole Pratique des Hautes Études i director de la revista *Annales*, havia signat a la fi dels anys cinquanta un acord d'intercanvi amb les autoritats txecoslovaques, com el que havia signat ja amb les autoritats poloneses. Vaig acompanyar Fernand Braudel a Varsòvia i a Praga el 1969, junt amb l'enyorat François Furet, per informar-nos de les possibilitats de continuació d'aquest acord després dels dramàtics esdeveniments de 1968, i mentre els nostres col·legues polonesos ens demanaren de continuar els intercanvis, que no trobaven obstacles importants a Polònia, els nostres col·legues txecoslovacs ens demanaren per contra de trencar amb les autoritats txecoslovaques, que havien suprimit qualsevol mena de llibertat als historiadors i els estudiants txecoslovacs. Durant aquests anys vaig poder mantenir relacions amb alguns historiadors txecs, com ara Frantisek Grauss, primer a Praga i després, quan abandonà Txecoslovàquia, a Basilea, a Suïssa; i, amb major dificultat, amb Josef Macek i sobretot Frantisek Smahel, a qui vaig tornar a veure després de la caiguda del comunisme i va fer que em concedissen la medalla Palacky a Praga el 1992. Va ser després d'aquesta cerimònia quan vaig anar a Bratislava. Encara que les meues relacions amb els historiadors txecs o eslovacs actualment siguen limitades, estic sempre molt atent al treball historiogràfic que es fa als països eslaus i en particular en aquests dos països.

J. T.: Tradicionalment, la història situa la fi de l'Edat Mitjana en el tombant del segle XV al XVI, mentre que l'estudi de la història contemporània comença normalment amb la Revolució Francesa. Vós, en canvi, situeu la fi de l'Edat Mitjana al segle XIX. Per què aquest «allargament»?

J. L. G.: Crec, en efecte, que a pesar del descobriment d'Amèrica –que és veritat que és un esdeveniment considerable que

Aquesta entrevista amb l'historiador Jacques Le Goff aparegué a Eurozine, 2008. Prèviament havia estat publicada a la revista eslovaca *Kritika & Kontext*.

comportà una primera mundialització–, l'essencial de les estructures econòmiques, socials, polítiques i mentals d'Occident i de la resta del món no canviaren de manera fonamental en el tombant del segle XV al XVI. L'Edat Mitjana conegué diversos renaixements, a l'època de Carlemany, al segle XII, i el gran Renaixement no és sinó un més. Em sembla que la historiografia del final del segle XIX va exagerar la novetat del segle XVI i la Reforma mateixa no aportà canvis fonamentals. Els veritables canvis tingueren lloc amb els inicis de la ciència moderna i la Il·lustració del segle XVIII, amb la Revolució Francesa des del punt de vista social i polític, i amb la Revolució industrial des del punt de vista econòmic.

J. T.: No deixa de ser sorprenent que, a pesar de la concepció d'una «llarga Edat Mitjana» (del segle IV al XIX), els historiadors dels *Annales* hagen estudiat poc el segle XIX. Era una qüestió de prioritats personals i institucionals? O perquè l'estudi de la història contemporània és radicalment diferent al de l'Edat Mitjana i cal adaptar els procediments dels historiadors dels *Annales* a l'estudi de la història contemporània?

J. L. G.: La «nova» història que promovien els historiadors dels *Annales* resultava més evident de mostrar per a l'Edat Mitjana i el període del segle XVI al XVIII que per al segle XIX. Pel que fa als documents, en particular, les fonts dels historiadors canvien quantitativament i qualitativament a partir de la Revolució Francesa i és més aviat la història contemporània la que no troba el seu lloc. A la llarga Edat Mitjana, la segueix un període que, des de la Revolució Francesa, es pot denominar contemporani i que engendra una forma d'història molt diferent de l'elaborada pels primers *Annales.*

J. T.: Com a historiador de les mentalitats i medievalista, trobeu elements de la mentalitat de l'home medieval en l'home del segle XX o del XXI?

J. L. G.: Vostè sap que vaig expressar reserves molt aviat sobre la història de les mentalitats i, sobretot, sobre la utilització que se n'ha fet. Preferesc la noció d'una antropologia històrica que inclou en la història tant la cultura material com les mentalitats, les sensibilitats i els valors. Com que les mentalitats tenen, intrínsecament, tendència a durar, és normal que trobem encara avui tendències fonamentals que van nàixer a l'Edat Mitjana; per exemple, en els estudis sobre els diners, un camp en què domina a Europa una barreja d'obertura i desconfiança, i sobre el treball, un objecte de sentiments ambigus entre la valoració i la depreciació del treball.

J. T.: La interdisciplinarietat és un dels trets característics dels treballs dels historiadors dels *Annales*. Lucien Febvre invitava els historiadors a convertir-se en geògrafs, juristes, sociòlegs, a més de psicòlegs. Marcel Mauss invitava a fer-ho els etnòlegs i els sociòlegs. En què us vau haver de convertir en tant que historiador de l'Edat Mitjana?

J. L. G.: La interdisciplinarietat continua sent una consigna essencial per als historiadors actuals dels *Annales*, i jo compartesc aquesta preocupació. Per descomptat, jo no he estat capaç de fer-me geògraf o jurista, però en la meua manera de fer història he atorgat molta importància a l'espai i al dret. No veia cap distinció fonamental entre

una sociologia antropològica a la manera de Marcel Mauss i la història que jo concebia. D'altra banda, tinc molta desconfiança per la psicologia, fins i tot la psicologia col·lectiva, que en la meua opinió és un camp més literari que no científic.

J. T.: La història dels *Annales* era la història de la innovació i de la revolta. Era, sobretot, la revolta contra la dominació de la història política i militar, contra una concepció massa estreta i materialista de la cultura, etc. Contra què es revolten avui els historiadors dels *Annales*?

J. L. G.: Els combats actuals dels historiadors continuadors dels *Annales* són menys aspres que els de mitjan segle XX, però combatem el que he anomenat els retorns: el retorn, per exemple, de la biografia (el meu *Saint Louis* és més aviat una antibiografia), la història-relat (ens interessem prioritàriament per les estructures), la història immediata (hem estat sempre il·luminats per la concepció braudeliana de la llarga durada i pel que s'ha anomenat la història en miquetes. Continuem intentant fer una difícil història global).

J. T.: En el seu llibre *The French Historical Revolution*, Peter Burke parla de la fi de l'escola dels *Annales*. La pluralitat dels mètodes i objectes de recerca, així com un gran nombre d'investigadors de disciplines diferents que s'identifiquen avui amb les inspiracions dels *Annales*, fan impossible la seua percepció com una escola, com un moviment o un model. Es pot parlar de la fi d'una revolució històrica?

J. L. G.: Crec que la idea de la fi de la revolució històrica dels *Annales* ve sobretot del seu èxit. D'altra banda, els *Annales* no es concebien ni es conceben tampoc avui com una escola ni com un model, sinó com un moviment i una inspiració, i ens sembla que els *Annales* continuen sent necessaris. Ens sentim aclaparats pel nombre d'articles que ens envien historiadors del món sencer i pel fet que els crítics més severs dels *Annales* no han reeixit a posar dempeus una revista rival.

J. T.: En el vostre article «Is politics still the backbone of history?»,[1] dels anys setanta, vau posar en dubte el paper principal de la història política en la historiografia. En el vostre llibre *Imagination du Moyen Age*, dels anys vuitanta, vau tornar a plantejar aquesta qüestió, però amb una resposta diferent: la concepció de l'antropologia política. Per què heu tornat de nou a la història política?

J. L. G.: No he tornat de cap manera a la història política. En l'article que heu citat, «Is politics still the backbone of history?», jo postulava una evolució de la història política cap a l'antropologia històrica política. I a això m'he dedicat. Em sembla que és un combat que cal continuar. De fet, hi ha una antropologia política històrica que no pot ser substituïda ni per la sociologia ni per aquesta història invasora que anomenem cultural.

J. T.: Els *Annales* agrupen i atrauen un gran nombre de personalitats. Ara bé, la majoria, com ara Michel Foucault, no han estat mai al centre del moviment. La concepció del poder de Michel Foucault, influí en la seua actitud envers la història política?

J. L. G.: Els *Annales* han tingut la influència de grans pensadors i grans intel·lectuals com Michel Foucault o Claude Lévi-Strauss, però sempre han reivindicat una primacia de la història en les ciències socials. Hem mantingut intercanvis, hem sofert influències, però mai no hem abandonat el nostre interès fonamental pel temps i la durada. Sempre hem postulat i intentat practicar una història en moviment, una història dinàmica.

J. T.: Es parla cada vegada més sovint de la necessitat d'elaborar una Constitució Europea, fonamentada sobre valors europeus comuns. Què en penseu, d'aquest projecte? Es pot dur a terme? Quins són, en la vostra opinió, els valors a partir dels quals es pot «construir Europa» avui?

J. L. G.: És una qüestió important i difícil. Jo mateix em plantege la qüestió de l'oportunitat o no d'una constitució europea. Veig dos valors essencials que, en qualsevol cas, haurien de figurar a la base de la unió europea: el laïcisme i la democràcia. Crec que les consignes llançades primer per la Constitució nord-americana i sobretot per la Revolució Francesa no han deixat d'encarnar-se en la vida de les societats europees... Llibertat, Igualtat, Fraternitat potser s'han de redefinir, però han de continuar sent valors fonamentals, i, afortunadament, els hi hem afegit els Drets de l'Home. I per descomptat, tots aquests valors no han de limitar-se només a l'àmbit europeu, sinó que Europa ha de ser, si no un model, almenys un estímul per a la realització mundial dels seus ideals.

J. T.: La concepció dels *Annales* ha transformat la recerca històrica sobre l'Edat Mitjana. Aquests canvis, però, han tingut també un fort impacte sobre el mètode d'ensenyament de la història a les universitats i els instituts?

J. L. G.: Aquest és també un problema delicat. La concepció de la història dels *Annales* és un programa de recerca i de producció historiogràfica. Més difícilment es pot considerar un mètode d'ensenyament, en particular per als instituts d'ensenyament secundari. Vaig participar amb Fernand Braudel en trobades amb responsables dels programes d'història d'instituts i universitats, i he de reconèixer que el resultat va ser més aviat un fracàs. Crec que no val la pena continuar aquests esforços sobre la base d'un compromís entre la historiografia dels *Annales* i la història que s'ensenya als instituts i les universitats, però sí prosseguir la renovació dels programes de les universitats, els instituts i els col·legis de primària.

J. T.: En general, els historiadors i els intel·lectuals eslovacs no solen pronunciar-se sobre els problemes que afecten el conjunt de la societat. Tanmateix, la vostra activitat no s'ha limitat mai al camp de la recerca i l'ensenyament. Penseu que el compromís hauria de ser un component natural de l'ofici d'historiador?

J. L. G.: Supose que els historiadors i els intel·lectuals eslovacs estan descoratjats per les tristes experiències del període comunista i per les incerteses del període postcomunista, però pense que l'historiador, siga quin siga el període del qual s'ocupa professionalment, ha de ser un home del present i que es compromet d'alguna manera amb aquest present, siga per a introduir-lo en la seua reflexió professional de llarga

durada, siga perquè el seu temperament el porte al compromís amb l'actualitat. Em sembla que els intel·lectuals de l'Edat Mitjana, que vaig estudiar fa temps, es comprometien també amb el present de la seua època. La història ha d'il·luminar la societat, ha d'il·luminar les tries de societat; l'historiador ha de preservar una posició no tant de neutralitat com de veritat o, en tot cas, ha d'esforçar-se per assolir-la, i el seu compromís amb el seu ofici, si es fa amb un sentit de responsabilitat social, ja és, em sembla, un compromís. ❐

Traducció d'Antoni Furió

1. «Continua sent la política la columna vertebral de la història?». Aquest article es va publicar originàriament en anglès a la revista *Daedalus*, 100, 1 (hivern de 1971), pp. 1-19, i va ser recollit posteriorment a Felix Gilbert i Stephen Graubard (eds.), *Historical Studies Today*, Nova York, 1972. N'hi ha traducció castellana, amb el títol «¿Es la política todavía el esqueleto de la historia?», a Jacques Le Goff, *Lo maravilloso y lo cotidiano en el Occidente medieval*, Gedisa, Barcelona, 1996. [Nota del traductor]